

MAGNUS NORMARK, ANDERS LINDBLAD, STINA HOLMGREN RONDAHL,
ANNA-KARIN TUNEMALM, PER WIKSTRÖM

Magnus Normark, Anders Lindblad,
Stina Holmgren Rondahl,
Anna-Karin Tunemalm, Per Wikström

CBRN-hot från ickestatliga aktörer - Årsrapport 2017

Titel	CBRN-hot från ickestatliga aktörer - Årsrapport 2017
Title	CBRN threat from nonstate actors - Annual report 2017
Rapportnr/Report no	FOI-R--4583--SE
Månad/Month	December
Utgivningsår/Year	2017
Antal sidor/Pages	37 p
ISSN	1650-1942
Kund/Customer	Fö
Forskningsområde	2. CBRN-frågor och icke-spridning
FoT-område	
Projektnr/Project no	A406317
Godkänd av/Approved by	Mats Strömqvist
Ansvarig avdelning	CBRN-skydd och säkerhet

Bild/Cover: Johan Hallnäs/TT Nyhetsbyrån

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

Denna årsrapport är producerad inom ramen för ett av Försvarsdepartementets anslagsprojekt, vilket har till uppgift att bedöma hotet från ickestatliga aktörers användning av kemiska-, biologiska-, radiologiska- eller kärnämnen (CBRN) för att orsaka negativa effekter i samhället. Rapporten syftar till att ge en övergripande beskrivning av relevanta inträffade händelser och information som berör sannolikheten att CBRN-ämnen utnyttjas av ickestatliga aktörer.

Jihadistiska terrororganisationer i Irak och Syrien har under de senaste åren utgjort den största källan till oro för att giftiga ämnen ska användas i terrorattentat. Under 2017 har dessa dock förlorat territorium och resurser som en följd av den militära offensiv som bedrivits mot grupperna. Detta har fått till följd att antalet rapporterade attacker med giftiga kemikalier från dessa grupper i konfliktområdet successivt minskat under året. Det är dock sannolikt att intresse och drivkrafter för att använda denna typ av vapen kvarstår vilket innebär att risken för att detta tar sig uttryck i attentat mot västländer därmed fortfarande finns kvar. Ett exempel på detta är det attentatsförsök som avslöjades i Sydney i juli där två personer med stöd och vägledning från Daeshs medlemmar i Syrien utvecklade en förmåga i syfte att sprida svavelväte mot okänt mål.

Liksom tidigare år har även 2017 präglats av att olika former av farliga ämnen använts i antagonistiska syften runt om i världen. Exempel på detta är ett dramatiskt ökat antal attacker med frätande ämnen i Storbritannien samt regelbundet förekommande hot om användning av toxiska ämnen som spelar på den allmänt utbredda rädsla som finns för dessa.

Nyckelord: ickestatliga aktörer, terrorism, kriminalitet, bioterrorism, CBRN, hotbedömning, årsrapport

Summary

This report is produced by a project group assigned to assess threats related to non-state actors' interest and use of chemical, biological, radiological and nuclear substances (CBRN) for violent purposes. This annually produced report is meant to reflect the monitoring of incidents and information, related to this threat. The aim of this report is to provide a strategic assessment of relevant incidents and information on an annually basis, from which trends and anomalies can be identified.

Keywords: Non-state actors, terrorism, CBRN, annual report

Innehåll

Inledning	7
Perspektiv på CBRN-hot från ickestatliga aktörer	7
CBRN-relaterade incidenter kopplade till konflikten i Syrien och Irak.....	11
Daesh och påstådd användning av kemiska vapen	11
Daesh och biologiska vapen.....	14
Daesh och radiologiska vapen	15
Hot, retorik och informationsspridning	15
Händelser relaterade till kärnämnen och andra radioaktiva ämnen	17
Händelser relaterade till kemiska ämnen	22
Nationellt.....	22
Internationellt	24
Händelser relaterade till biologiska ämnen	31
Ricin	31
Pulverbrev.....	33
Förekomst och tillgänglighet av antrax.....	35
Övriga naturliga sjukdomsutbrott av B-vapenrelevans.....	35

Inledning

Denna årsrapport är producerad inom ramen för ett projekt som har till uppgift att bedöma hotet för att ickestatliga aktörer ska använda kemiska-, biologiska-, radiologiska- eller kärnämnen (CBRN) för att orsaka negativa effekter i samhället. Projektets verksamhet finansieras av Försvarsdepartementet och producerar löpande olika typer av underlag som belyser denna typ av hot. Verksamhetens inriktning styrs av regeringskansliet, som även utgör den främsta avnämaren för de underlag som produceras i projektet. Årsrapporten utgör det regelbundet återkommande underlagsformat som kan delges till en bredare krets av mottagare. Föreliggande rapport utgör den sjätte i ordningen.¹

Rapporten är avsedd att spegla resultatet av en löpande omvärldsbevakning som bedrivs över året och ge en övergripande beskrivning av relevanta inträffade händelser. Vidare delges information som berör sannolikheten att CBRN-ämnen utnyttjas av ickestatliga aktörer. Rapporten baseras uteslutande på information från öppna källor och omfattar ett urval av aktuella incidenter och utgör inte en fullständig genomgång av alla företeelser och uppgifter som kommit till projektmedlemmarnas kännedom. Dess primära syfte är att fylla en strategisk funktion genom att presentera en översiktlig sammanställning av bedömt relevanta händelser på årsbasis, utifrån vilken avvikelser och trender ska kunna identifieras över tid.

Perspektiv på CBRN-hot från ickestatliga aktörer

De senaste årens största källa till oro för att giftiga ämnen ska användas i terrorattentat är kopplad till jihadistiska terrororganisationer i Irak och Syrien, vilka under 2017 förlorat territorium och resurser som ett resultat av de militära offensiver som bedrivits mot grupperna. Detta

¹ Motsvarande rapporter för åren 2012-2016 kan laddas ner via FOI:s hemsida, www.foi.se.

har fått till följd att antalet rapporterade attacker med giftiga kemikalier från dessa grupper i konfliktområdet successivt har minskat under året. Med minskade resurser, brist på tillgänglig infrastruktur och platser för utveckling och produktion av denna typ av vapen har Islamiska staten (som fortsättningsvis benämns som Daesh i denna rapport) och övriga terrorgrupper i området avsevärt mycket svårare att fortsatt utveckla förmågan till krigföring med toxiska ämnen. Det är dock troligt att intresse och drivkrafter för att använda denna typ av vapen lever kvar bland ledande personer, liksom delar av den kunskap och operativa erfarenhet som organisationen erhållit under de senaste årens verksamhet. Risker för att detta tar sig uttryck i attentat mot de västländer som deltagit i striderna i konfliktområdet finns därmed fortfarande kvar. Ett exempel på detta är det attentatsförsök som genomfördes i Sydney i juli, där två personer med stöd och vägledning från Daeshs medlemmar i Syrien utvecklade en förmåga i syfte att sprida svavelväte mot okänt mål. Riskerna för attentatsförsök som detta är större i de västländer där personer rest för att ansluta sig till Daesh eller på annat sätt stött terrororganisationen, då detta bidrar till erfarenhet och etablerade relationer och kopplingar mellan västländerna och Daesh-medlemmar i konfliktområdet.

Förekomsten av attacker med kemiska ämnen i konfliktområdet har medfört att västländer explicit varnat för att terrororganisationer, utöver de traditionella mest vanligt förekommande vapentyperna, även kan komma att använda giftiga kemikalier och toxiner i framtida attentat mot väst. Ett konkret exempel på detta är den National Terrorism Advisory System Bulletin som utfärdades den 9 november 2017 av amerikanska Department of Homeland Security (DHS). En liknande oro för kemvapenattentat från terrorister uttalades av den brittiska ministern för säkerhet och ekonomisk brottslighet, Ben Wallace, i januari. Ministerns uttalande följdes av ett utspel från Londons nytilträdde högste brandförsvarschef, Dany Cotton, som offentligt meddelade ambitionen att öka antalet övningar och utbildningsinsatser för

hantering av konsekvenserna från terrorattentat med giftiga kemikalier.²

Som en reaktion mot det ökade terrorhotet antog FN:s säkerhetsråd den 20 juli resolution 2368 (2017), som förstärkte de redan tidigare införda sanktionerna mot terrororganisationer som Daesh och Al-Qaida i syfte att förhindra gruppernas tillgång till finansiering, resor och materiel, inklusive kemikalier och andra giftiga ämnen som kan utnyttjas i terrorattentat. Exekutivrådet inom OPCW³ antog i oktober ett beslut med anledning av det ökade hotet från terrorattentat med kemiska vapen, främst genom att betona vikten av att medlemsländerna följer alla väsentliga artiklar i kemvapenkonventionen för att förhindra framtida attentat med dessa vapen.⁴ Vid samma tid betonade den avgående generaldirektören för OPCW, Ahmet Uzümcü, i en intervju för den ryska nyhetsbyrån TASS att hotet från ickestatliga kemvapenattentat är påtagligt.⁵

Den internationella funktion som haft till uppgift att utreda vem som använder kemiska vapen i Syrienkonflikten, UN-OPCW Joint Investigative Mechanism (JIM), lanserade den 26 oktober sin sjunde rapport, där slutsatserna gjorda efter utredningar av kemvapenattacker i Umm Hawsh (15-16 september 2016) och Khan Sheikhoun (4 april 2017) presenterades. I rapporten konstaterades att Daesh var ansvarigt för attacken med senapsgas i Umm Hawsh, utanför Aleppo, som orsakade ett flertal skadade personer. Detta var det andra fallet av kemvapenattack i Syrien som JIM konstaterar vara genomförd av Daesh.

Jihadisters intresse för att använda giftiga ämnen i attentat mot väst manifesteras kontinuerligt via webbforum, telegramkanaler och andra sociala medieapplikationer. I de flesta fallen återcirkuleras information

² Ben Farmer, Chemical terrorist attack 'huge concern' says London fire chief, The Telegraph, 20170106. <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/01/06/chemical-terrorist-attack-huge-concern-says-london-fire-chief/>

³ Organization for the Prohibition of Chemical Weapons

⁴ Addressing the threat posed by the use of chemical weapons by non-state actors, Decision by OPCW Executive council, EC-86/Dec.9, 20171013

⁵ OPCW chief warns threat of chemical terrorism very real, Russian News Agency TASS, 20171018.

och manualer som redan tidigare förekommit i dessa radikala kretsar, ibland med vissa modifikationer. Ett exempel på detta är instruktioner som spreds på engelska via den al-Qaida kopplade telegramkanalen *The Lone Mujahid* i januari. De utgjorde en variant av den tidigare cirkulerade instruktionen om tillverkning av en utspridningsanordning för vätecyanid, kallad Muftakkar. Instruktioner för produktion och användning av toxiska ämnen i attentat förekommer även inom andra radikala kretsar. Ett exempel på detta är publicering av en instruktionsvideo på det högerextrema diskussionsforumet *Iron March* i slutet av maj. Videon visade hur klorgas anskaffades för att användas i attentat mot begränsade utrymmen där homosexuella brukar vistas, t.ex. särskilda nattklubbar och barer.

Liksom tidigare år har även 2017 präglats av att olika former av farliga ämnen använts i antagonistiska syften runt om i världen. En problematisk utveckling som drabbat Storbritannien extra hårt under de senaste åren är ett dramatiskt ökat antal attacker med frätande ämnen. Globalt är attacker med frätande ämnen vanliga i sydasiatiska länder som Indien, Pakistan och Bangladesh och då ofta i hedersrelaterade incidenter där manliga förövare försöker vanställa flickor och kvinnor för upplevda personliga oförrätter. I Storbritannien utgör offren för attackerna dock oftast av män där incidenterna i stor utsträckning kan kopplas till vardagsbrottslighet som rån- och stöldförsök. Ytterligare ett fenomen som förekommer med viss regelbundenhet är hot om användning av toxiska ämnen som spelar på den allmänt utbredda rädsla som finns för dessa. Exempel på detta är s.k. pulverbrev som i förekommande fall skickats till representanter för myndigheter, politiker, företagare och medierepresentanter, oftast med ett ofarligt innehåll som mjöl- eller sockerämnena.

CBRN-relaterade incidenter kopplade till konflikten i Syrien och Irak

Den komplexa och förödande konflikten i Syrien och Irak är unik på många sätt. Utöver de ovanligt destruktiva och våldsamma inslagen i konflikten, som i första hand drabbar civilbefolkningen, utgör användningen av kemiska vapen från flera parter en unik företeelse i modern tid. Det faktum att ingen ställts till svars för de kemvapenattacker som rapporterats ha förekommit sedan början av 2013 medför att trösklar för kemvapenanvändning i form av internationella normer, konventioner, resolutioner och politiska fördömanden sannolikt inte kommer att förändra de stridande parternas perspektiv på dessa vapens användbarhet och nytta. Under 2017 har konflikten förändrats, framför allt i Irak, som en effekt av att Daesh drivits ut från sina fästen och splittrats som militär maktfaktor. Fickor av stridande Daesh-grupperingar finns kvar både i Irak och i Syrien, men utgör idag ett avsevärt mindre lokalt hot än tidigare. Andra terrororganisationer finns också kvar i konfliktområdet, framför allt i Syrien. Dessa gruppers beroende av stöd från terrorismsponsrande stater medför dock sannolikt att intentionen att utveckla och använda kemiska och biologiska vapen är låg, även om den regim som grupperna bekämpar fortsatt använder giftiga kemikalier i striderna.

Daesh och påstådd användning av kemiska vapen

Daeshs förmåga att producera och därmed använda kemiska vapen har markant reducerats under 2017. Detta torde vara en konsekvens av att större städer och infrastruktur som möjliggjort en sådan förmåga, som t.ex. Mosul i norra Irak, har återtagits från Daesh samt att identifierade individer med koppling till verksamheten likviderats i riktade flyganfall från koalitionen. Även om identifierade nyckelpersoner inom Daeshs kemvapenverksamhet har eliminerats är det möjligt att kunskap och erfarenhet avseende kemiska vapen finns bevarad och att terrororganisationen har ett fortsatt intresse att utnyttja toxiska ämnen i sin framtida verksamhet.

Effekten av Daeshs försvagade kemvapenförmåga under 2017 har medfört att användningen av senapsgas och andra relativt lättproducerade kemikalier minskat i Irak och Syrien. Under slutet av 2016 och inledningen av 2017 rapporterades om ett par attacker i Syrien som terrororganisationen angavs ligga bakom, den senaste i Talla al-Maqri, Aleppo, den 8 januari.⁶⁷ Dokumenterade påståenden i Irak härrör i huvudsak från Mosul under våren och ytterligare en påstådd incident från al-Atheem i Diyala provinsen öster om Bagdad. Uppgifterna är ofta vaga avseende vapentyp, ämne och effekter samt härrör i de flesta fallen från de irakiska säkerhetsstyrkorna som deltog i offensiven mot Daesh.⁸ Uttalanden från representanter för den USA-ledda koalitionen i området har dock i vissa fall bekräftat de irakiska uppgifterna.⁹ I likhet med tidigare kemvapenattacker från terrororganisationen har de flesta rapporterade attackerna genomförts med rudimentära och ofta improviserade projektiler för utspridning av kemiska ämnen. I några fall har även IED:er¹⁰ för att sprida ut klorgas och andra kemiska ämnen rapporterats.

Daeshs egenutvecklade förmåga att producera och använda kemiska vapen under perioden 2014 till våren 2017 är unik och har ingen motsvarighet sedan Aum Shinrikyos verksamhet i Japan under tidigt 1990-tal.¹¹ Trots detta har Daeshs kemvapenförmåga inte orsakat några omfattande konsekvenser i form av antalet döda och skadade, vilket till

⁶ Cerdar Acil, Turkey says Syrian fighters exposed to chemical gas, Anadolu Agency, 20161127 URL: <http://aa.com.tr/en/middle-east/turkey-says-syrian-fighters-exposed-to-chemical-gas/693982>

⁷ Islamic State's Chemical Weapons Capability Degraded, IHS Markit Says, IHS Markit, 20170613 URL: <http://news.ihsmarkit.com/press-release/aerospace-defense-security/islamic-states-chemical-weapons-capability-degraded-ihs-mar>

⁸ Iraqi Officials Say Islamic State Fighters Used Chemical Weapons In Mosul, RadioFreeEurope/RadioLiberty, 20170417 URL: <https://www.rferl.org/a/iraqi-isis-mosul-chemical-weapons/28434251.html>

⁹ Coalition confirms ISIS used chemical weapons in Mosul, Rudaw, 20170421 URL: <http://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/210420171>

¹⁰ Improvised explosive device.

¹¹ Lena Melin, Religiösa kulturer och deras ledare: en beskrivning av sex kulturer, FOA-R--97-00580-864, 1997.

stor del kan kopplas till den ytterst rudimentära och ineffektiva utspridningsförmågan. Den främsta konsekvensen av Daeshs kemvapen-användning är den psykologiska effekten bland civilbefolkning och irakiska, kurdiska och syriska säkerhetsstyrkor, som ofta saknat skydd mot denna typ av vapen. Dessa vapen har sannolikt tjänat som en fördröjande faktor mot de framryckande styrkorna under offensiven mot Daesh i Mosul och på andra platser i Irak och Syrien.

Flertalet uppgifter under 2016-2017 anger Mosul-området som huvudsäte för terrorgruppens produktion och lager av senapsgas samt vapenbärare. En systematisk produktion av denna typ av kemiska vapen kräver tillgång till viss typ av utrustning och ämnen, vilket kan finnas tillgängligt i större städer som Mosul med en väl utvecklad infrastruktur, industri och forskningsinstitutioner. Allt eftersom Daesh tryckts undan från de territorier de kontrollerat i Irak har irakiska och kurdiska styrkor dokumenterat fynd och observationer av utrustning som ska ha använts för att producera giftiga ämnen och ammunition. Bilder och videoklipp från dessa fynd som publicerats genom officiella kanaler och media visar utrustning som uppges utgöra en del av förmågan att producera senapsgas enligt den metod som Daesh bedömts ha använt. En bedömning av innehållet i detta material kan dock inte styrka de påståenden som förts fram.

Uppgifter från internationella organisationer som bistår med att säkra vapen och ämnen i tidigare Daeshkontrollerade områden har vittnat om fynd som kan kopplas till kemvapenproduktion. Sådana uppgifter belyser bl.a. Daeshs försök att fylla vapenbärare med andra ämnen än konventionella explosivämnen som kan orsaka hudskadande effekter och effekter på andningsvägar som t.ex kaustiksoda.¹²

Det finns dock farhågor att Daesh fortsatt har intention och kunskap att utveckla och använda kemiska vapen inom de grupperingar som fortfarande kontrollerar mindre områden, främst i sydöstra Syrien mot den irakiska gränsen.¹³ Denna förmåga skulle även kunna användas för att

¹² John Ismay et al, How ISIS Produced Its Cruel Arsenal on an Industrial Scale, The New York Times, 20171210

¹³ Ryan Brown och Barbara Starr, First on CNN: ISIS creating chemical weapons cell in new de facto capital, US official says, CNN, 20170517

initiera attentat utanför konfliktområdet genom vägledning och instruktioner via krypterade kommunikationskanaler som Telegram och WhatsApp. Daeshs intresse för att med sin erfarenhet från konfliktområdet initiera attentat i västländer med giftiga kemikalier har redan manifesterats genom det attentatsförsök i juli som två personer i Sydney står anklagade för. Attentatsmännen fick instruktioner från en kontakt inom Daesh i Syrien att tillverka en utspridningsanordning för svavelväte, sannolikt för att användas på allmänna transportmedel i Sydney. Attentatsmännen hann dock inte genomföra förberedelserna innan australiensisk polis avslöjade attentatsplanerna och grep de två personerna.¹⁴ Uppgifterna om Daeshs medverkan till attentatsförberedelserna i Sydney är problematiska, då metoden för att tillverka och sprida ut svavelväte baseras på en relativt enkel process med ämnen som är lätt tillgängliga och billiga att anskaffa.

Daesh och biologiska vapen

Det saknas kända uppgifter om att Daesh skulle ha utfört några lyckosamma attacker med biologiska ämnen under sin verksamhetstid, så även under 2017. Dock har amerikanska DHS utfärdat en varning för att terrororganisationer, utöver de traditionella mest vanligt förekommande vapentyperna, även kan komma att använda giftiga kemikalier och toxiner i framtida attentat mot väst.¹⁵ Mot bakgrund av att det öppet förekommit vitt spridda uppmaningar om användning och detaljerade instruktioner för hur man utvinner olika toxiner, främst ricin och botulinumtoxin, finns det sammantaget en oro att Daesh har, eller har haft, en viss försöksverksamhet även inom detta område.

¹⁴ Andrew Zammit, New Development in Islamic State's External Operations: The 2017 Sydney Plane Plot, CTC Sentinel Volume 10, Issue 9, October 2017.

¹⁵ Department of Homeland Security, National Terrorism Advisory System Bulletin, 9 nov. 2017

Daesh och radiologiska vapen

Det har under året inte inkommit några uppgifter som tyder på att Daesh skulle ha använt sig av radiologiska ämnen i antagonistiska syften. Men, som incidenten i Indonesien (se nedan) och tidigare årsrapporter har antytt, florerar tanken på att använda radiologiska ämnen bland sympatisörer utanför det egna området.

Hot, retorik och informationsspridning

Retoriska utspel i radikala extremistiska miljöer med referenser till användning av CBRN-ämnen för antagonistiska syften förekommer förhållandevis ofta, så även under 2017. Utvecklingen av internetbaserade diskussionsforum, sociala medieapplikationer och krypterade kommunikationsplattformar har bidragit till att informationsspridning inom dessa radikala miljöer ökat under de senaste åren.

Terrororganisationer som al Qaida och Daesh utnyttjar dessa möjligheter för att sprida propaganda och vägledning till sympatisörer i hela världen, men även som ett verktyg för att rikta hot mot sina fiender och för att officiellt ta på sig ansvar för genomförda terrorattentat. Al Qaidas mest kända propagandamagasin Inspire, som uppges produceras av al Qaeda på Arabiska halvön, har under 2017 publicerat ett nummer av den engelskspråkiga tidskriften (juli). I ett centralt tema i detta 17:e nummer av Inspire propageras för att slå mot allmänna transportmedel och framför allt järnvägstransporter i väst, s.k. *train derail operations*.

"Ontario 1979. Freight train derailed due to weak rail maintenance. It was carrying chemicals, among them chlorine, toluene and propane which spilled into the air and on the tracks. 200,000 people were evacuated. Studies have shown that if there had been strong winds on that day around 15,000 people would have lost their lives."

Inspire magazine #17, juli 2017

I artikeln redogörs för tidigare tågolyckor som skapat omfattande konsekvenser i USA, däribland en tågurspärning i Ontario 1979, där bl.a. farligt gods transporterades.

Daeshs motsvarande propagandamagasin, Ruminyah, har publicerats en gång i månaden under 2017 fram till och med september. Ruminyah har dock inte varit en informationskanal där uppmaningar till CBRN-relaterade attentat har förekommit. Däremot förekommer informations-spridning avseende anskaffning och användning av CBRN-ämnen i andra Daesh-inspirerade informationskanaler. Under 2017 har information via Daeshs sympatiserande diskussionsforum som Shumuk al-islam, al Minbar och telegramkanaler som Knights of the Lone Jihad och Cecil Science, samtliga omfattat uppmaningar om användning av kemiska och biologiska ämnen samt toxiner som metod för att orsaka negativa effekter mot fienden i väst. Organismer och ämnen som ofta förekommer i denna informationsspridning är bl.a. antrax (mjältbrand), botulinumtoxin, ricin, nikotin, djurtoxiner, kemiska stridsmedel som senapsgas och giftiga kemiska ämnen som cyanider och syror. Exempel på metoder för utspridning omfattar allt från särskilda utspridningsanordningar som den klassiska *Mubtakkar device* för generering och utspridning av vätecyanid och flygande drönare till enklare förgiftning via mat och vattenförsörjning. En mycket stor del av den CBRN-relaterade information som förekommit under året är återcirkulerad eller sammansatt av information som tidigare cirkulerat på denna typ av radikala propagandakanaler.

Även högerextrema diskussionsforum har spridit denna typ av information. Ett exempel är en instruktionsvideo som distribuerades via den högerextrema diskussionsforumet *Iron March* i slutet av maj. Videon visade hur klorgas kan produceras och spridas för att användas i lokaler där homosexuella personer vistas.

Händelser relaterade till kärnämnen och andra radioaktiva ämnen

Detta avsnitt baserar sig på underlag från öppna källor, exempelvis medierapportering och i viss mån information om händelser som rapporterats till IAEA:s¹⁶ Incident and Trafficing Database (ITDB). ITDB består av underlag kring händelser som involverar radioaktivt material och kärnämnen som befinner sig utanför myndighetskontroll. Under året som har gått rapporterades 166 händelser världen över, av dessa härrör 96 till Europa. Bedömningen är dock att ingen av de rapporterade händelserna utgör något allvarligt säkerhetshot.

De incidenter och händelser som under 2017 förtjänar ett omnämnande är inte fokuserade till ett visst område utan är spridda över världen.

Tampa – dubbelmord med inslag av radioaktiva ämnen

Dubbelmordet i Tampa, Florida, USA, är det fall med koppling till radioaktiva ämnen som fått mest utrymme i västerländsk media under året.¹⁷ Händelsen centreras kring fyra män, Devon Arthurs, Brandon Russell, Andrew Oneschuk och Jeremy Himmelman, som alla delade lägenhet i området Tampa Palms. Samtliga var i yngre 20-årsåldern, med nynazistiska ståndpunkter och minst två av dem var medlemmar i en vit makt-organisation vid namn Atomwaffen.^{18,19,20}

Arthurs häktades den 19 maj efter det att han, beväpnad med en halv-automatisk pistol, tagit tre personer som gisslan i en tobakshandel. Han uppger att han gjorde det för att uppmärksamma den oförrätt som han

¹⁶ International Atomic Energy Agency, iaea.org

¹⁷ Colleen Wright, Victims in Tampa Palms apartment shooting were suspect's roommates, police say, Tampa Bay Times, 2017-05-21

¹⁸ Jessica McBride, Devon Arthurs: 5 Fast Facts You Need to Know, heavy.com, 2017-05-23

¹⁹ Deadly shooting in Tampa Palms ends friendships forged in neo-Nazi group, Associated Press, 2017-08-22

²⁰ Jason Dearen and Michael Kunzelman, Inside Atomwaffen Division: Four roommates, two killings and one alleged neo-Nazi plot, Associated Press, 2017-08-22

ansåg att USA tillfogat mot hans nyfunna tro, islam. Under det efterföljande förhøret nämnde Arthurs att det inte fanns några andra skadade efter hans framfart, men att det i en lägenhet fanns två döda personer. Lägenheten ifråga skulle visa sig vara den han delade med sina Atomwaffen-vänner och att de två offren var Andrew Oneschuk och Jeremy Himmelman. Arthurs angav vid förhör att han skjutit sina rumskamrater då de hånat honom genom att vara respektlösa gentemot hans muslimska tro.^{21,22}

Arthurs ledde lokalpolisen till lägenhetskompleset där de möttes av en chockad Brandon Russell, nyss hemkommen från ett hemvärnsuppdrag. Polisen fann, helt enligt Arthurs vittnesmål, två kroppar i lägenheten. Som följd av ytterligare ett förhör med Arthurs, där han angav att Russell troligtvis planerade terrordåd mot kritisk infrastruktur och ett kärnkraftverk, genomfördes en husrannsakan av lägenheten och det tillhörande garaget. Vid tillslaget fann polisen hemmagjort sprängmedel i form av hexametyltriperoxiddiamin (HMTD), hylsor med tändrör och radioaktivt material (torium och americium), samtliga tillhörande Russell. Detta ledde till att även Russell så småningom häktades, för allmänfarlig förvaring av explosivämne och otillåtet innehav av en s.k. *destructive device*.^{23,24} Vid Russells häktningförhandling presenterades en video från Arthurs förhör där han påstår att de mord han erkänt var för att förhindra de tre andra rumskamraterna från att genomföra en storskalig terrorattack, dvs. en helomvändning efter det första förhøret.²⁵

²¹ Elspeth Reeve, How this 18-year-old gamer went from neo-Nazi to Muslim to alleged killer, Vice News, 2017-05-25

²² Christopher Mathias, The Enemy of My Enemy is My Friend: What Neo-Nazis like about ISIS

²³ David Goodhue, Admitted neo-Nazi stopped in Keys wanted for making explosives at home, cops say, Miami Herald 2017-05-22

²⁴ United states of America v. Brandon Russell, Criminal complaint, 2017-05-20, <https://www.justice.gov/usao-mdfl/press-release/file/968111/download>

²⁵ Jeff Patterson, Court filing: Tampa Palms man with Neo-Nazi ties had materials to kill civilians, WFLA NewsChannel 8, 2017-06-13

Okvalificerat försök att producera en kärnladdning

Den 15 augusti genomfördes en räd mot en terrorcell baserad i Bandung, Indonesien. Insatsen utfördes med anledning av att man misstänkte att en attack mot presidentpalatset planerades i slutet av månaden. Enligt en vid räden beslagtagna instruktionsmanual var tanken att tillverka en *nuclear bomb*²⁶ innehållande sprängämnet triacetotriperoxid (TATP) och den radioaktiva isotopen uran-233 (²³³U), framställd genom transmutation av torium-232 (²³²Th). Källor påstår att räden skedde en vecka in i den treveckorsperiod som krävdes för omvandlingen från ²³²Th till ²³³U. Det framgår inte av underlaget om tanken var att producera en kärnladdning eller en smutsig bomb, oavsett vilket nådde gruppen ingen framgång.

Att de skulle lyckas att producera ²³³U i tillräckliga mängder för att uppnå kritisk massa kan ses som näst intill omöjligt. Instruktionsmanualen i fråga förordade en hushållsprodukt, mer specifikt glödstrumpor²⁷, som källa till ²³²Th, dessutom förordade den även en röntgenstrålkälla eller mikrovågor från en mikrovågsugn för att aktivera materialet, vilket inte är tillräckligt. För att uppnå kritisk massa av ²³³U, från ett material som innehåller milligrammängder²⁸ av ²³²Th, skulle det krävas enorma mängder glödstrumpor, uppskattningsvis i storleksordningen miljarder²⁹, och en stark neutronkälla i form av en kärnreaktor om man har som mål att ha produkten klar inom en tidsrymd av veckor. Det framgår inte om gruppen försäkrat sig om att de glödstrumpor de påstås ha använt sig av faktiskt innehöll torium, och att det inte var de nya icke-radioaktiva yttriumstrumporna²⁸.

²⁶ Tom Allard and Agustinus Beo Da Costa, Exclusive: Indonesian militants planned 'dirty bomb' attack, Reuters 2017-08-25

²⁷ Glödstrumpor används i gaslampor, då enbart en gaslåga inte är tillräcklig för att sprida ljus. Strumpan består av ett nät i nylon eller silke som täckts med salt. För strumpor innehållande torium täcks de med toriumnitrat, som sedan blir toriumoxid vid första användning.

²⁸ NUREG 1717 URL: www.nrc.gov/reading-rm/doc-collections/nuregs/staff/sr1717/nureg-1717.pdf

²⁹ Enligt NUREG 1717 tillverkades ca 25 miljoner glödstrumpor innehållande torium under år 2000. Ett trepack glödstrumpor kostar 60 kr på Julia eller på Clas Ohlson.

Nära i tid till tillslaget i Indonesien kommer nyheten att Nederländerna på nytt tar upp forskning kring saltsmälta reaktorer,³⁰ där reaktorbränslet består av just toriumsalt. En serie av kunskapsbyggande försök benämnda SALIENT (SALt Irradiation Experiment) blir de första av sitt slag på mer än 45 år.³¹ Detta visar på att transmutation av torium till ²³³U är en framkomlig väg, om förutsättningarna är de rätta.

Militanta grupper i Indonesien har använt sig av TATP vid tidigare terrorbombningar, varav den senaste skedde i Jakarta i maj.³² Det är dock okänt om försök att kombinera kemiskt sprängmedel med kärnämne har skett vid tidigare tillfällen. Tillslaget resulterade i att fem personer arresterades, vilka enligt Reuters var en del av Jamaah Ansharut Daulah (JAD), en lokal sammanslutning med sympatier med Daesh. Författaren till den ovan nämnda instruktionsmanualen tros vara ledaren för JAD, Bahrun Naim, som vid tillfället befann sig i Syrien. Två av de fem som arresterades var gästarbetare som deporterats från Singapore och Hongkong hem till Indonesien efter att de delat radikalislamistiskt material på sociala medier. Uppseendeväckande här är att de båda tillbringat ungefär en månad i ett särskilt boende och deltagit i ett program för avradikalisering efter deporteringen, vilket bevisligen inte haft önskad effekt.

Daesh missar stark medicinsk strålkälla på vift

I och med det stegvisa återtagandet av Mosul under 2017 rapporterades det att två starka radiograferingsstrålkällor, båda bestående av den radioaktiva isotopen cobolt-60, funnits i staden under hela Daeshs ockupation. Strålkällorna var visserligen ca 30 år gamla³³, men enligt tillgängliga dokument var det trots detta potentia strålkällor med en

³⁰ Saltsmälta reaktorer, på engelska benämnd som Molten Salt Reactors (MSR), var en av de första reaktortyperna. Saltsmältareaktorer fungerar under ett lägre tryck än lättvattenreaktorer. Mest känd är MSR-E från Oak Ridge.

³¹ Press release 2017-08-17, World's first thorium molten salt experiment in over 45 years, thoriumenergyworld.com

³² Jakarta suicide bombers kill three police officers in bus station attack, The Guardian/Reuters, 2017-05-24

³³ Co-60 har en halveringstid på ca 5,3 år. Detta innebär att av den ursprungliga aktiviteten finns ca 2 % kvar efter 30 år.

uppskattad aktivitet på 7 GBq, som vid hantering i oskyddad form, inom några minuter skulle leda till en dödlig dos.³⁴ Strålkällorna fanns sedan 1980-talet vid Mosuls sjukhus för cancerbehandling och forskning.³⁵

Dessa strålkällor har under ockupationen lyckligtvis undgått upptäckt från Daesh, mest troligt pga. att de var placerade i ett förråd där ockupanterna inte tänkt på att leta.³⁴

Radioaktiva spelkort påträffade i Europa

I 2014 års rapport uppmärksammade vi att radioaktivt märkta spelkort använts för fusk vid kortspel i Vietnam.³⁶ Den företeelsen verkar nu ha spridit sig till Europa. Under 2016 fick man i Rüdersdorf, 30 km öster om Berlin, ett larm som indikerade förekomst av radioaktiva ämnen vid en sopanläggning.³⁷ Det paket av sopor som larmat identifierades och man fann till sin förvåning att det var spelkort som var radioaktiva. Några månader senare upprepades scenariot och återigen fann man att spelkort märkta med den kraftiga betastrålaren jod-125³⁸ var upphov till larmet i sopstationen. Den tyska polisen slog nu i november till mot en 41-årig kvinna av vietnamesiskt ursprung.³⁹ Polisen genom-sökte hennes bostad i Marzahn-Hellersdorf och de företag, bl.a. en karaokebar och en restaurant, som kvinnan kunde knytas till. Polisen fann vid razzian en kortlek med 13 radioaktivt märkta spelkort. Via en vibrerande detektor för betastrålning kan tydligen en skicklig spelare ha fördel av att veta var på spelbordet en viss typ av kort finns. En

³⁴ Cobalt 60 Sources in Mosul: Recovery and Lessons for the Future, Statement by the Institute for Science and International Security, 2017-07-22

³⁵ Joby Warrick and Loveday Morris, How ISIS nearly stumbled on the ingredients for a 'dirty bomb', Washington Post, 2017-07-22

³⁶ Magnus Normark, Anders Lindblad, Björn Sandström, Anna-Karin Tunemalm, Per Wikström, CBRN-hot från ickestatliga aktörer – Årsrapport 2014, FOI-R--4079--SE, april 2015.

³⁷ Polizei Berlin, Facebook, 2017-11-28.

³⁸ Jod-125 har en halveringstid på 59,5 dagar, vilket innebär att efter ett år finns bara 1,5 % av den ursprungliga aktiviteten kvar.

³⁹ Lucinda Watts, Berlin police seize radioactive playing cards used in gambling scam, The Local (DE), 2017-11-29.

källa på Bundesamt für Strahlenschutz, den tyska strålskyddsmyndigheten, säger att kontamineringen av korten är professionellt gjord och inget som någon kan ha tillverkat hemma.⁴⁰ Vid beslagen i Vietnam fanns uppgifter om att en preparerad kortlek kunde köpas från Kina för ungefär 1 000 kronor.⁴¹

Händelser relaterade till kemiska ämnen

Som beskrivits i tidigare årsrapporter utgör kemiska ämnen de vanligast förekommande CBRN-relaterade substanserna i samband med antagonistiska incidenter, både nationellt och internationellt. Den typ av kemiska ämnen som används är spridda över ett brett spektrum. Nedan listas ett antal incidenter relaterade till kriminalitet som skett under året. Det ska noteras att de rapporterade incidenterna inte är en fullständig sammanställning av händelser under året utan utgör ett representativt urval.

Nationellt

I juni skedde ett inbrott i ett vattentorn i Robertsfors i Västerbotten.⁴² Oro uttrycktes för att de som genomfört inbrottet skulle kunna ha förgiftat vattnet eller på annat sätt gjort det otjänligt att dricka. Analyser visade dock att ingen påvisbar åverkan hade gjorts på vattnet,⁴³ men händelsen fick ändå relativt stora konsekvenser både för kommunen och även dess invånare. Kommunen tvingades gå ut med rekommendationer till invånarna i delar av kommunen att inte dricka vattnet, inte

⁴⁰ Bundesamt für Strahlenschutz, personlig kommunikation, 2017.

⁴¹ Hai Sam and Thu Hang, Experts warn of loose radioactive materials in Vietnam, Thanh Nien News (Hanoi), 2014-08-22.

⁴² Inbrott vattentornet, Robertsfors kommuns hemsida, 2017-06-11 samt senare uppdateringar.

⁴³ Robertsfors kommun avblåser helt rekommendationen kring vattenkonsumtionen, Robertsfors kommuns hemsida, 2017-06-28

ens efter kokning, och dessutom ordna med alternativ vattenförsörjning under ett par veckor.

Vi har tidigare utförligt rapporterat om den s.k. giftdoktoranden, Gürkan Korkmaz, som 2016 dömdes av Uppsala tingsrätt för flera fall av stöld av gift samt narkotikabrott.⁴⁴ I den tidigare domen i Uppsala tingsrätt fann tingsrätten att Korkmaz förvisso påstått sig ha salufört ricin, men att åklagaren inte visat att han vid den tidpunkten faktiskt fått tillgång till eller själv producerat ricin. Det gick därmed ej att fastställa att han faktiskt kunnat leverera ricin trots att han bjudit ut det till försäljning på handelsplatser på Darknet. Försäljning av toxinet ricin utanför landets gränser är ett brott mot krigsmateriellagen. I november 2017 meddelade hovrätten sin dom i fallet. Korkmaz friades på ett par av punkterna för stöld men fälldes åter för två av dessa (kemikalierna natriumazid och kloroform). Vidare fälldes han för ett narkotikabrott. Strafftiden på ett år och utvisning fastställdes. Inte heller i hovrätten dömdes Korkmaz för krigsmaterielbrott.⁴⁵

I januari hittades ca 150 döda och döende änder i Mariefred. Kommunen misstänkte genast att det rörde sig om avsiktlig förgiftning. En liknande händelse skedde redan 2015. Analyser utförda vid Statens veterinärmedicinska anstalt kunde bekräfta att det rörde sig om förgiftning med hjälp av råttgift. Den stora mängden änder i Mariefred ses av en del som ett problem. I februari hittades ytterligare ett 20-tal döda eller döende änder.

Ett stort antal incidenter med djur som förgiftats med glykol har fortsatt förekomma även under 2017. Vanligen är det hundar och katter som äter av glykolförgiftad mat som någon avsiktligt lagt ut på platser där djuren rör sig. Enligt statistik från Agria djurförsäkring från 2017 har ca 150 hundar, som varit försäkrade hos dem, sedan 2013 glykol-förgiftats.⁴⁶ Etylenglykol, som smakar sött, ingår bl.a. i kylarvätska.

⁴⁴ Normark *et al.*, CBRN-hot från ickestatliga aktörer – Årsrapport 2016, FOI-R--4424--SE.

⁴⁵ Ola Lindqvist, Fastställt straff för giftdoktoranden i Uppsala, Uppsala Nya Tidning, 2017-11-21

⁴⁶ Johan Wikén, Försäkringsbolaget: Så många hundar dör av glykolförgiftning – varje år. Metro, 2017-08-12

Brotten rubriceras som förgöring, vilket innebär att skada djur eller växter med gift eller genom att sprida sjukdomar.

Internationellt

Albanien

I maj sökte ett 70-tal personer medicinsk hjälp i Tirana efter att ha blivit utsatta för ett vitt pulver vid ett kampanjmöte för det största albanska oppositionspartiet *Democratic Party*.⁴⁷ Av dessa togs nio personer in för vidare observation på sjukhus. Partiets ledare, Lulzim Basha, var en av de drabbade. Enligt den albanska hälsoministern ska symtomen främst ha varit ögon- och hudirritation, men även lättare andningsbesvär.

Tyskland

Flera fall av utpressning med hjälp av förgiftade matvaror har fått sin upplösning i Tyskland under året. En 39-årig man dömdes i mars 2017 till närmare fem års fängelse för att ha hotat att förgifta skolbarn med hjälp av kontaminerad marsipan.⁴⁸ Mannen skickade ett 20-tal utpressningsbrev till livsmedelskedjan Coop, där han begärde tre miljoner euro i den digitala valutan Bitcoin för att inte utföra dådet. Han skickade även paket med förgiftade marsipanhjärtan till fyra skolor i Köln. Undersökningar visade att marsipanen var kontaminerad med en pesticid, men att förtäring troligen inte skulle ge några dödliga skador på människa. Enligt medieuppgifter hade han inte för avsikt att faktiskt skada någon utan det något märkliga motivet var att visa hur lätt det var att utföra denna typ av hot genom att utnyttja Darknet. År 2011 hade han erbjudit tyska federala säkerhetsmyndigheter en egentillverkad programvara avsedd att spåra cyberbrottslingar, men myndigheterna var inte intresserade. Enligt mannen var händelsen ett slags test av tillvägagångssättet och programvaran under realistiska förhållanden.

⁴⁷ Albania opposition rally hit with unknown eye, face irritant, 76 seek medical attention, Tirana Times, 2017-05-28

⁴⁸ Jan-Henrik Dobers, 4 Jahre und 9 Monate Haft für den Marzipan-Erpresser, Bild, 2017-03-13

I ett annat fall dömdes en 74-årig tysk man i juli till tre år och nio månaders fängelse för utpressningsförsök genom hot om cyanidförgiftning mot godistillverkaren Haribo.⁴⁹ Han hade även hotat livsmedelskedjorna Lidl och Kaufland. Motivet ska ha varit rent ekonomiskt. Enligt mannen utförde han dock aldrig några faktiska förgiftningsförsök med cyanid, men ska ha sprayat den illaluktande och frätande kemikalien smörsyra i kylar på Lidl för att göra hoten mer trovärdiga. Lidl rapporterade dock saken till polisen varför mannen vände hoten mot Haribo och Kaufland. Han hotade att förgifta matvaror och godis med kaliumcyanid om han inte fick en summa av en miljon euro i Bitcoin. Även Haribo och Kaufland polisanmälde dock utpressningsförsöken. Mannen tillverkade även lappar med texten Varning Gift och fäste på Hariboprodukter ute i handeln.

Polisen lyckade spåra mannen via hotbrevet som skickats från mannens hemdator. Vid förhör framkom att han beställt och betalat för cyanid via Darknet, dock ej avsett för att förgifta några produkter utan för att skicka till företagen för att öka trovärdigheten i hoten. Han erhöll dock aldrig giftet.

Enligt tyska medieuppgifter försökte mannen också att få det att framstå som hoten hade islamistiska kopplingar genom att medvetet använda dålig tyska och arabiska fraser i utpressningsbrevet.⁵⁰

I ytterligare ett fall greps en 53-årig man i Tübingen för att ha hotat att förgifta barnmat i mataffärer runt om i Tyskland och andra länder.⁵¹ Mannen hade skickat ett brev till polisen där han begärde tio miljoner euro för att inte utföra förgiftningshotet. Tyska myndigheter hittade i september fem kontaminerade barnmatsburkar i en affär i Friedrichshafen. Mannen kunde gripas med hjälp övervakningsbilder och tips

⁴⁹ Darko Janjevic, German pensioner blackmails Haribo, gets years in prison, Deutsche Welle, 2017-07-10.

⁵⁰ Haribo-Erpresser (74) kaufte im Darknet, tarnte sich als Islamist, Focus Online, 2017-06-23

⁵¹ German police say supermarket food poisoner suspect has confessed, Deutsche Welle, 2017-09-30.

från allmänheten. Barnmaten var kontaminerad med etylenglykol.⁵² Ytterligare kontaminerade barnmatsburkar hittades i mannens bostad. Mannen har erkänt brottet.

Under 2017 avslutades en utredning som gällde en manlig sjuksköterska som 2015 dömdes till livstid för mord på två patienter och flera mordförsök. Mannen hade injicerat dödliga doser med läkemedel som påverkade patienternas hjärtan och förorsakade cirkulationskollaps. Motivet var att framkalla livshotande hjärtpåverkan för att kunna rädda patienterna till livet och därigenom framstå som en räddare. Genom att man hittat spårämängder av giftet i avlidna framkom i utredningen att mannen sedan 2005 dödat minst 90 patienter på detta sätt, men sannolikt dubbelt så många då flera möjliga offer kremerats. Den höga döds-siffran är unik för Tyskland i modern tid.⁵³

Pakistan

En nygift 21-årig kvinna i Pakistan har anklagats för att ha förgiftat drygt 25 personer, inklusive sin nyblivna make och tillika kusin.^{54,55} Anledningen var att hon inte kunde acceptera ett arrangerat bröllop med sin kusin utan ville gifta sig med en annan man. Denne andre man beskyldes även för att ha hjälp till med planeringen av dådet bl.a. genom att förse kvinnan med det rättgift som användes. Enligt uppgift ska hon med giftet ha kontaminerat makens mjölk, men han drack den aldrig. Vid en familjesammankomst dagen efter ska hennes mor ha tillrett yoghurtdrycken lassi där den kontaminerade mjölken användes. 27 personer blev förgiftade, varav 17 dog, inklusive åtta barn i åldrarna 7-12 år.

⁵² Etylenglykol ("glykol") används ofta antifrysmedel i kylarvätska. Ämnet är relativt giftigt och kan bland annat ge njurskador. Ämnet används ofta vid avsiktlig förgiftning av husdjur (hundar och katter).

⁵³ Nurse suspected of 90 murders in "Germany's worst post-war killing spree", The Local Germany, 2017-08-28

⁵⁴ Salman Masood och Megan Specia, Pakistani Newlywed Accused of Poisoning Her Husband and 16 Others, New York Times, 2017-11-03.

⁵⁵ Basti Lashari, Pakistani bride who poisoned 27 family members warned against the forced marriage, AP, 2017-11-09.

Japan

En 70-årig japansk kvinna, Chisako Kakehi, som i pressen gått under namnet Black Widow, dömdes i en domstol i Kyoto i november till döden genom hängning, bl.a. för mord på sin make med hjälp av cyanid.⁵⁶ Utöver mordet på maken dömdes hon även för morderna av ytterligare två män och mordförsök på en fjärde, samtliga i 75-årsåldern. Hon ska ha administrerat cyaniden genom att tillföra den till påstådda hälsodrycker som hon bjöd männen på. I samtliga fall hade kvinnan först arrangerat så att hon stod som förmånstagare för mycket fördelaktiga livförsäkringar. Hon ska sammanlagt ha erhållit ca 75 miljoner kronor genom livförsäkringarna under en tioårsperiod, men förlorat merparten pga. dåliga investeringar. Domen har överklagats.

En 71-årig undersköterska på sjukhem i Chiba anhölls i juli 2017 misstänkt för att ha lagt sömnmedel i flera medarbetares drycker.⁵⁷ För den händelse hon anhölls för påstås avsikten ha varit att offret skulle somna under en senare bilresa och på så sätt omkomma eller bli skadad i en bilolycka. Kollegan och hennes make krockade mycket riktigt med ett annat fordon under bilresan, varpå kollegan, hennes man och den andra bilföraren ådrog sig mindre skador. Det har senare framkommit att ett flertal kollegor på sjukhemmet klagat över att de känt sig sömniga och yra på arbetet. En anställd på kvinnans avdelning omkom dessutom i februari under en bilolycka då hon åkt hem från arbetet för att hon känt sig sjuk.⁵⁸ Utredning pågår.

USA

En amerikansk soldat åtalades i december för ”användning av ett kemiskt vapen” tidigare under året.⁵⁹ Mannen ska ha tillverkat en

⁵⁶ Japan's 'black widow' serial killer gets death sentence, The Japan Times, 2017-11-07

⁵⁷ Nurse who allegedly drugged colleagues arrested on attempted murder charge, The Japan Times, 2017-07-13.

⁵⁸ More complaints surface after assistant nurse is accused of drugging colleagues, The Mainichi, 2017-07-13.

⁵⁹ US charges soldier in Louisiana for 'use of a chemical weapon, Army Times, 2017-12-18

explosiv anordning som spred klorgas och avfyrat den i en skog i närheten av Fort Polk armébas, Louisiana, där han var stationerad. Mannens motiv är ej känt och ingen kom till skada vid avfyrandet.

En man anklagad för att ha kontaminerat livsmedel med råttgift i några butiker i Ann Arborområdet 2016 kunde inte fällas för dåden pga. sinnesförvirring. Domen fastställdes i maj 2017.⁶⁰

Storbritannien

En arbetslös brittisk 50-årig kemist är ännu en i raden av utpressare mot matvarukedjor, som liknar fallen i Tyskland. Även denna händelsen skedde under 2016.⁶¹ Ett rörglas med kaliumcyanid sändes tillsammans med ett hotbrev till en brittisk matkedjas huvudkontor. Med hot om att kontaminera mat med cyanid begärde förövaren David Ward två miljoner pund i ersättning för att avslöja var och vilka matprodukter som han kontaminerat. Rörglasen analyserades och innehöll upp till tio dödliga doser cyanid. Mannen, som tidigare fällts för ett annat brott, kunde anhållas genom att hans DNA återfanns under frimärket på försändelsen. Mannen dömdes till sju år i fängelse. Genom sin kemiutbildning hade mannen kunskap och förmåga att anskaffa och hantera giftet samt god kännedom om giftets verkan. Han hävdade i hotbrevet att han tillhörde en gruppering med förmåga att tillverka cyanid men agerade i själva verket på egen hand. Senare uppgavs att cyaniden anskaffats på Darkweb.

Attacker med frätande ämnen, ofta olika former av syror, förekommer årligen runt om i världen. Under 2017 har uppgifter om attacker kommit från bl.a. Frankrike, Indien, Iran, Colombia och Tyskland. Den i särklass största ökningen har dock skett i Storbritannien, där polisen i slutet av året menade att landet nu har det högsta antalet attacker med frätande ämnen per capita i världen.⁶² Enligt polisen registrerades mer

⁶⁰ Tom Perkins, Court finds man who sprayed rat poison on grocery store food not guilty by insanity, Metro Times, 2017-05-08

⁶¹ Benjamin Vitáris, Blackmailer Warned Supermarket He Put Cyanide In Food, Wanted £2 Million, Deep.Dot.Web, 2016-09-15

⁶² Lizzie Dearden, UK has one of highest rates of acid attacks in the world, police reveal, Independent, 2017-12-07

än 400 attacker under ett halvår, samtidigt som man menar att det finns åtskilliga fall som aldrig rapporteras till polisen.

Enligt statistik från London Metropolitan Police har syraattackerna även till del ändrat karaktär under de senaste åren. Från att till större delen varit relaterade till våld i nära relationer sker idag en stor del av attackerna i samband med personrån och liknande händelser, där det frätande ämnet ofta används för att inkapacitera offret för att underlätta rånet.⁶³

Det finns en felaktig allmän uppfattning i Storbritannien att en stor del av attackerna med frätande ämnen är hedersbrottsrelaterade och/eller utförs inom de delar av befolkningen som har asiatiskt ursprung, t.ex. Indien och Pakistan. Vidare finns missuppfattningen att offren oftast är kvinnor. Enligt statistik från de senaste 15 åren är offret en man i 67 % av fallen, en andel som har ökat under senare år, och endast 6 % av de identifierade gärningsmännen har asiatiskt ursprung. I ett enda fall, 2011, anses brottet vara hedersrelaterat. Dock menar polisen samtidigt att hedersrelaterade brott kan ha låg rapporteringsgrad.

Ett ganska typiskt exempel på användning av frätande ämnen skedde i somras i östra London.⁶⁴ Två tonåringar anhölls misstänkta för att ha utfört fem mopedburna personrån. De hade kört upp bredvid offren och kastat ett icke identifierat frätande ämne i deras ansikten. I minst två av fallen var offren mopedburna bud för olika snabbmatsleverantörer vars mopeder hade blivit stulna. Enligt polisens taleskvinna hade ett av offren fått allvarliga (*life-changing*) skador.

Malaysia

I februari giftmördades den nordkoreanska ledaren Kim Jong-Uns halvbror, Kim Jong-Nam, på Kuala Lumpurs internationella flygplats. Enligt officiella malaysiska uppgifter ska mordet ha skett med hjälp av

⁶³ Everything you know about acid attacks is wrong, BBC Three, 2017-11-17

⁶⁴ Alice Ross, London acid attack: two teenagers arrested after series of assaults, The Guardian, 2017-07-14

nervgasen VX.⁶⁵ Två kvinnor, från Vietnam respektive Indonesien, har anhållits för mordet och rättegången pågår fortfarande.

Enligt de uppgifter som framkommit ska de två kvinnorna som utförde mordet enligt sina försvarsadvokater ha rekryterats oberoende av varandra i tron att de skulle genomföra ett ”practical joke” med ofarliga ämnen på video för den kinesiska marknaden. En av kvinnorna ska tidigare ha utfört ett tiotal ”practical jokes”, ett par av dessa tillsammans med den andra kvinnan. Enligt andra uppgifter ska de dock varit medvetna om att de hanterade giftiga ämnen vid attacken på flygplatsen.⁶⁶

Attacken genomfördes enligt Kim Jong-Nam själv, som hann rapportera händelsen till en anställd på flygplatsen, genom att en av kvinnorna attackerade honom bakifrån med en vätskeindränkt trasa.⁶⁷ Förfarandet, med bl.a. två gärningskvinnor, har lett till spekulationer om att binär⁶⁸ VX använts och att de två kvinnorna därmed exponerat sitt offer för relativt harmlösa utgångsämnen som hållits åtskilda och som efter kontaktögonblicket reagerat och under exponeringen på offret bildat VX.⁶⁹

⁶⁵ Joshua Berlinger, VX nerve agent used to kill Kim Jong Nam, police say, CNN, 2017-02-27

⁶⁶ Rozanna Latiff, Malaysia names North Korean diplomat wanted for questioning in murder case, Reuters, 2017-02-22

⁶⁷ Oliver Holmes, Footage appears to show Kim Jong-nam attack as diplomatic row deepens, The Guardian, 2017-02-20

⁶⁸ Med ett binärt kemiskt vapen menas t.ex. en flygbomb där två kemiska substanser, som i sig själva är betydligt mindre giftiga än den slutliga substansen, hålls åtskilda och blandas först när vapnet avfyras. USA utvecklade t.ex. en flygburen binär VX-bomb, BLU-80/B Bigeye. Se t.ex. FOI orienterar om Kemiska vapen – hot, verkan och skydd, sid. 20, 2002

⁶⁹ Debora MacKenzie, Assassins may have made a binary weapon of Kim Jong-nam's face, New Scientist, 2017-03-02

Händelser relaterade till biologiska ämnen

Det har under året inte förekommit några konkreta attentat med biologiska ämnen kopplade till terroristorganisationer. Företeelsen att toxiner produceras, köps och hanteras av individer med illasinnat syfte förekommer dock med jämna mellanrum, främst i USA.

I maj arresterades en autodidakt cyberterrorist från Wales, Samata Ullah, för att ha försett Daeshanhängare med verktyg för att verka på internet utan att lämna spår efter sig. Enligt åklagaren hade han haft kontakt med den kenyanska terroristcell som under 2016 arresterades för att ha planerat en antraxattack i landet.^{70 71 72} Man fann hos Ullah en stor mängd information i USB-minnen, som såg ut som manschettknappar. Däribland återfanns boken *Beyond Anthrax: The Weaponization of Infectious Diseases*, som dock inte är en terroristbok utan en medicinsk bok för dem som har att hantera en bioterrorhändelse. Sammanfattningsvis är Ullah främst en cyberterrorist som möjligtvis haft kontakt med Daeshsympatisörer som, enligt vissa uppgifter, ska haft ett visst intresse av biovapen.

Ricin

Ricin är ett synnerligen potent växttoxin som utvinns ur ricinfrön (*Ricinus communis*).⁷³ Detta är en relativt enkel process som finns beskriven i en stor mängd artiklar på internet, bl a på Ibn Taymiyyah

⁷⁰ CBRN-hot från ickestatliga aktörer – Årsrapport 2016, FOI-R--4424--SE

⁷¹ ISIS cyber jihadi who stored Islamist terror plots on James Bond-style USB cufflinks at the house he'd shared with his mother is jailed for eight years, Daily Mail, 2017-05-02

⁷² Isis hacker who hid terror files on cufflinks is jailed, The Times, 2017-05-03

⁷³ Donald G Barceloux, Medical toxicology of natural substances: foods, fungi, medicinal herbs, plants, and venomous animals, Wiley (2008).

Media Centers (ITMC) twitterkonto.⁷⁴ Ricin är ett av de toxiner som ofta nämns i diskussioner på jihadistiska webfora som ett tillgängligt medel att använda i kampen mot de otrogna, dvs. västerlänningar. Trots detta finns inga aktuella fall med faktisk användning av ricin från någon av de mellanösternbaserade terroristorganisationerna. I mindre skala har det dock under flera år förekommit fall i väst där individer producerat, innehaft och i vissa fall förgiftat eller försökt förgifta andra, ibland officiella personer i ledande ställning. Gärningsmännen är inte sällan rättshaverister.

I februari arresterades en man från Georgia för innehav av ricin efter att ha uppsökt läkarvård efter att uppvisat symptom på förgiftning.⁷⁵ Det fanns inga tecken på att han försökt sprida toxinet till andra och syftet med hans verksamhet är höljt i dunkel. Mannen är en aktiv anhängare av vit-maktrörelsen i Georgia, där ett liknande fall inträffade 2014. Då var det två äldre män som arresterades för innehav av ricin och dessutom hade planer på att sprida detta från bilar i flera amerikanska städer.⁷⁶

En självmordsbenägen kvinnlig pensionär, Betty Miller, arresterades i november för att försökt förgifta andra åldringar på ett äldreboende i Vermont med ricin.^{77 78} Enligt uppgifter skulle syftet vara att testa ricinet på andra innan hon skulle använda det för att skada sig själv. Miller ska, med hjälp av en instruktion hon funnit på internet, ha extraherat toxinet från 30-40 ricinfrön som hon plockat från ricinbuskar. Inget av

⁷⁴ CBRN-hot från ickestatliga aktörer – Årsrapport 2015, FOI-R--4192--SE

⁷⁵ FBI Investigates White Supremacist for Deadly Poison, SPLC, Southern Poverty Law Center, 2017-02-09

⁷⁶ Two members of Georgia militia sentenced, SPLC, Southern Poverty Law Center, 2014-11-14

⁷⁷ Police: Retiree made ricin, tested it on Wake Robin neighbors, Burlington Free Press, 2017-12-01

⁷⁸ Wake Robin ricin suspect mental health history includes hospitalizations, Burlington Free Press, 2017-12-06

hennes offer hade uppvisat förgiftningssymptom trots att hon lagt ricinet i deras mat och dryck. Ricinbuskarna, som ofta används som prydnadsväxter, växte på äldreboendets mark.

I slutet av 2016 rapporterades om att ett amerikanskt laboratorium, det Floridabaserade Toxin Technology, som producerar och säljer ricin, har levererat detta till en träningsanläggning för blåljuspersonal (first responders).⁷⁹ Mottagaren hade köpt och använt ricinet i tron att det var en mindre toxisk variant av ricin och har således utsatt tusentals personer, som deltagit i övningar sedan 2011, för otillbörlig fara. Företaget som sålt ricinet uppgav att det klart och tydligt anges på produkten att det var fullt potent ricin i leveranserna. Lyckligtvis finns inga uppgifter som tyder på att någon uppvisat förgiftningssymptom som följd av missförståndet.

Pulverbrev

Sedan 2001⁸⁰ har det årligen förekommit ett stort antal pulverbrev runt om i världen, postförsändelser med vitt pulver förknippade med antrax eller något toxin. Det rör sig i de flesta fall om något ofarligt ämne i pulverform som dock kräver åtgärder från myndigheter i form av avspärrningar, polisutredningar och analyser innan pulvret kan avfärdas som ofarligt. Det finns medieuppgifter om att mer än 2 500 misstänkta postförsändelser sedan 2013 har tagits emot och hanterats bara av den lokala polisen i Washington DC.⁸¹ Det amerikanska National Biodefense Analysis and Countermeasures Center (NBFAC) i Fort Detrick har sedan 2004 hanterat ca 14 000 bevisföremål som varit förknippade med brottmål där misstankar om biologiska ämnen, som

⁷⁹ CDC concludes inspection of lab that supplied ricin; matter under review, Anniston Star, 2016-12-29

⁸⁰ Under hösten 2001 skickades ett antal postförsändelser som avsiktligt preparerats med antraxsporer adresserade till senatorer och nyhetsredaktioner i USA. Fem personer dog. Detta inledde en stor satsning, i synnerhet i USA, att förebygga och hantera bioterrorism.

⁸¹ Scott MacFarlane, More than 2,500 suspicious packages, substances at U.S. Capitol since 2013, NBC Washington, 2015-10-13.

antrax och ricin, varit inblandat. Oklart är hur stor del av dessa pulverbrev och bevisföremål som innehållit farliga ämnen. Klart är dock att denna typ av försändelser och händelser tar stora samhällsresurser i anspråk och skapar rädsla hos befolkningen i allmänhet och personer som varit i mer direktkontakt med pulvret/brevet/föremålet i synnerhet. Det löper alltid en viss tid innan man har fått analysresultat av pulvret. Exempel finns på incidenter där man uppmanat berörda personer att ta antibiotika innan hotet kan avskrivas.⁸² Även om pulvret ifråga är ofarligt ses det som en brottslig gärning att skicka sådana brev. Här listas några nationella exempel på incidenter med denna typ av pulverbrev. I samtliga fall var pulvret ofarligt.

- Miljöminister Karolina Skog och EU- och handelsminister Ann Linde ska i augusti, enligt medieuppgifter, ha fått hotbrev adresserat till deras respektive bostäder.⁸³ Skogs brev innehöll dessutom pulver.
- Ett hotbrev med vitt pulver adresserades till journalisten Janne Josefsson på SVT:s kontor på Hisingen i januari.⁸⁴ Tre personer som kommit kontakt med pulvret isolerades och undersöktes av räddningstjänst och medicinsk personal. Lokalerna utrymdes och polisens bombgrupp undersökte platsen.
- I juni mottog kommunhuset i Herrljunga ett hotbrev med pulver.⁸⁵ Polisen och Nationella bombskyddet kallades till platsen, och kommunhuset utrymdes. Pulverbrevet var adresserat till ett studieförbund men hade kommunhusets adress. Fyra personer som hade varit i kontakt med brevet sattes i karantän.

⁸² Bosse Nilsson, Pulverbrevet till Kalmar kommun var ofarligt, Sveriges Radio, 2015-01-17.

⁸³ Hotbrev och brev med pulver har skickats till ministrarna, Expressen, 2017-08-08

⁸⁴ SVT:s lokaler i Göteborg utrymdes efter pulverlarm, SVT Nyheter, 2017-01-10

⁸⁵ Kommunhus utrymt efter hotfullt brev, SVT Nyheter väst, 2017-06-26

Förekomst och tillgänglighet av antrax

Antrax förekommer endemiskt på många platser i världen. Inget av de utbrott som skett under året kan kopplas till antagonistiska aktörer utan har naturliga orsaker. Dock finns det en potentiell risk att en antagonistisk aktör kan komma över dessa bakterier genom att uppsöka platser där utbrott sker och tillskansa sig prover från sjuka eller döda djur som innehåller dessa. Inget fall av antrax har rapporterats i Sverige under 2017. Dock finns det otaliga exempel på utbrott i afrikanska länder, Indien, Indonesien, Pakistan, Centralasien och USA.⁸⁶ Det är främst boskap som drabbats och ibland personer som smittats av hantering eller förtäring av infekterat djur/kött.

Övriga naturliga sjukdomsutbrott av B-vapenrelevans

Ett utbrott av Marburgvirus i Uganda rapporterades i november. Tre fall rapporterades, alla med dödlig utgång.⁸⁷ Marburg är en ovanlig sjukdom, senast ett dödligt fall rapporterats var 2014, också det i Uganda.⁸⁸ Tidigare har Marburgvirus förekommit i det sovjetiska B-vapenprogrammet.⁸⁹

Madagaskar drabbas ofta av utbrott av pest som orsakas av bakterien *Yersinia pestis*, även den en del av det sovjetiska B-vapenprogrammet.⁹⁰ Årets utbrott hade en magnitud av ca 2500 insjuknande, varav ca 9 % med dödlig utgång.⁹¹

⁸⁶ www.promedmail.org

⁸⁷ Promedmail. Archive Number: 20171108.5430664, 2017-11-08

⁸⁸ Promedmail. Archive Number: 20141011.2853630, 2014-10-11

⁸⁹ Leitenberg, M. and Zilinskas, R. 2012. The Soviet biological weapons program. Harvard University Press.

⁹⁰ Leitenberg, M. and Zilinskas, R. 2012. The Soviet biological weapons program. Harvard University Press.

⁹¹ Promedmail. Archive Number: 20171205.5482572, 2017-12-05

FOI är en huvudsakligen uppdragsfinansierad myndighet under Försvarsdepartementet. Kärnverksamheten är forskning, metod- och teknikutveckling till nytta för försvar och säkerhet. Organisationen har cirka 1000 anställda varav ungefär 800 är forskare. Detta gör organisationen till Sveriges största forskningsinstitut. FOI ger kunderna tillgång till ledande expertis inom ett stort antal tillämpningsområden såsom säkerhetspolitiska studier och analyser inom försvar och säkerhet, bedömning av olika typer av hot, system för ledning och hantering av kriser, skydd mot och hantering av farliga ämnen, IT-säkerhet och nya sensorers möjligheter.

FOI
Totalförsvarets forskningsinstitut
164 90 Stockholm

Tel: 08-55 50 30 00
Fax: 08-55 50 31 00

www.foi.se